

Foredrag i Oslo Militære Samfund

4. februar 2002

ved

Major Palle Ydstebø

Forsvarets stabsskole

OFOTBANEN OG FORSVARET AV NORD-NORGE

Innledning

9. april 1940 ble Narvik angrepet og tatt av tyske styrker. Snaut to måneder senere var byen og områdene rundt gjenerobret av en kombinert land-, sjø- og luftstyrke fra Storbritannia, Frankrike og Polen i tillegg til de norske avdelingene i Nord-Norge. De tyske styrkene var presset mot svenskegrensen og i ferd med å bli avskåret fra Ofotbanen. Så ble dette felttoget tapt av de allierte, kjørt i senk av tyske panserdivisjoner på de nord-franske slettene.

Dette er i et historisk perspektiv en interessant erfaring. Emil Stang beskrev under forsvarsdebatten i 1889 Norges strategiske situasjon i tilfelle stormaktsangrep som *"...skulde de nu gaa for Alvor løs, vilde sandsynligvis vor skjæbne afgjøres søndenfor eller nordenfor Stockholm"*. Geostrategisk var da Nord-Norge en del av landet som ikke var tilgjengelig for militære operasjoner av noen størrelse, og landsdelens skjebne var knyttet til "centralforsvaret" av de forente riker på de svenske slettene. Dette hang sammen med det svenske synet på de nordlige delene hvor *"... altså Norrlands öde i sista hand avgöras på den mellansvenska hovudkrigsskådeplatsen."*

Dette foredraget tar utgangspunkt i min hovedoppgave i historie ved Universitetet i Tromsø og videre hvordan datidens bruk av Forsvaret i norsk sikkerhets- og innenrikspolitik på mange måter har vært toneangivende også de siste 100 år. Det er først disse dager med Forsvarets utvidede internasjonale engasjement at denne nasjonale territorialforsvarstradisjonen er blitt utfordret – hvis den da er utfordret i det hele tatt. Foredraget vil legge vekt på de militære vurderingene og hvordan disse var knyttet til samtidens militærteoretiske forståelse og skoleretninger innen doktriner og forsvarstenkning.

Bakgrunn

Tilbake til start. Under Napoleonskrigene opererte britiske sjøstridskrefter langs kysten av Nord-Norge for å bryte Norges sjøverts forbindelser til Nord-Russland. Hensikten var å avskjære pomorhandelen som del av britenes "motblokkade" av Napoleons fastlandssperring. Britene opererte med krigsskip, som hadde marineinfanteri om bord for bording og oppbringning av fiendtlige fartøyer, samt landstigninger.

Den norske responsen var todelt, en på lokalplanet med befestning av viktige havner og opprettelse av lokalt kystvern. I tillegg ble det fra 1810 etablert en egen marinestyrke, Finnmarkseskadren, bestående av halvparten av de gjenværende havgående norske krigsskip. Disse tiltakene gjorde det mulig å holde pomorhandelen gående de neste somrene. Her ser vi at det ikke var Nord-Norge i seg selv som er interessant for krigførende stormakter, men behovet for å kontrollere de sjøverts kommunikasjonslinjer som går langs kysten.

I slutten av dansketiden ble det i Kgl. Res. av 21. mars 1800 bestemt å gjeninnsette garnisonen på Vardøhus festning. Etter 1814 og unionsinngåelsen med Sverige, foretok norske myndigheter seg en del for å markere norsk suverenitet i Øst-Finnmark. Garnisonen på Vardøhus festning ble igjen etablert, selv om den vesle festningen ikke var noe formidabelt forsvarsverk, var den viktig for regjeringen som et instrument for å markere, og til en viss grad hevde norsk suverenitet i et utsatt grenseområde.

Rett etter Napoleonskrigene var det interessekonflikter i Øst-Finnmark mellom nordmenn og russere med bakgrunn i lokale motsetninger knyttet til næringsvirksomheten utfor Finnmarkskysten. Samtidig som det var lokale konflikter, var spesielt nordmennene avhengige av pomorhandelen. Våren 1816 ble en krigsutrustet marineekspedisjon sendt fra Trondheim til Finnmark. Oppdraget var bl.a. å håndheve norsk suverenitet over sjø- og landområdet, og om nødvendig bruke makt for løse oppdraget. Finnmarksekspedisjonene ble innstilt i 1818, da det viste seg at de oppnådde ønsket effekt. Ekspedisjonene var beskjedne i antall fartøyer og militær slagkraft, noe som viser at det var politioppgaver som skulle løses, ikke møte russiske marinefartøyer. Av dette kan en lese at Norge ikke vurderte russernes aktivitet som noen militær trussel, snarere at normal sivil virksomhet i de fjerne grenseområdene måtte reguleres. Samtidig er det tydelig at regjeringen mente alvor, da det var gitt vide fullmakter for militær maktbruk.

Nå flytter vi oss til 1880 – 1890-årene. Dette var i en tid da jernbanebygging var det fremste uttrykk for sivilisasjonens frammarsj, og det var en parallell prosess i Norge, Sverige, Finland og Russland om å utvikle de nordlige delene av landene. Dette var Nordens "frontier" – sivilisasjonsgrense, som skulle erobres av storsamfunnet. Samtidig var det behov for markering av nasjonal suverenitet og utvikling av disse fjerne og underutviklede landsdelene. Dette var midt under nasjonsbyggingen og kommunikasjons- og næringsutvikling var viktige virkemidler i den nasjonale integrasjonen. Etter at Forsvaret fikk en viktig rolle i nasjonsbyggingen, ble Forsvarets rolle å bringe Nord-Norge inn i den nasjonale varmen klarere. Mye av argumentasjonen for verneplikt i Nord-Norge var å bidra til fornorskningen av Samer, og spesielt Kvenene.

Etter at den finske nasjonalismen begynte å gjøre seg gjeldende var det mange som fryktet at Finnmark og Nord-Troms var utsatt for storfinske ambisjoner. Dermed kunne Kvenene være en femte kolonne som en måtte være på vakt over for, og aller helst fornorske med alle midler. Med dagens språkbruk kan vi si at minoritetene i nord ble sikkerhetiserte, og ble et viktig argument i forsvarsdebatten om Nord-Norge. Nå skal det sies at begrepet "Nord-Norge" også dukket opp på denne tiden. Det ble unnfanget på hovedstadens kaféer av studenter fra Hålogaland og Finnmarken.

Jernbane fra Bottenviken til Ofoten

Fram til begynnelsen på 1880-årene var ikke Nord-Norge spesielt mye framme hos den militære ledelse. Kombinasjonen av trusselforståelse, landsdelens manglende infrastruktur og små militære ressurser gjorde at Nord-Norge ikke ble prioritert. I løpet av 1880-tallet ser en at spørsmålet om innføring av verneplikt for Nord-Norge begynner å få konkrete uttrykk i det politiske og offentlige liv. Landsdelen dukket derimot av helt andre grunner opp som egen sak i generalstaben på vårparten i 1882, da Den Kongelige Norske Regjerings Armé-Departement meddeler Armékommandoen at det er kommet inn en søknad om konsesjon på etablering av jernbane for godstrafikk fra Ofotfjorden til Haparanda. I juni kom svaret. En slik jernbane kunne ikke anbefales. Hvilke forhold var det som gjorde at landets fagmilitære ledelse ikke kunne anbefale bygging av en jernbane fra Ofoten til Haparanda?

Da går vi tilbake til landets første forsvarskommisjon, "*Centralkommisjonen af 1836 for Rigets Forsvar*". Den slo fast behovet for et militært støttepunkt i Nordland som ved en eventuell fiendtlig invasjon kunne danne et fastpunkt for videre motstand med både land- og sjøstridskrefter. Kommisjonen foreslo dette lagt til Tjeldsund, der det ville kontrollere den innenskjærs forbindelse mellom Nordland og resten av Nord-Norge. Det ville ligge i et rimelig tett befolket område og gi direkte beskyttelse til Lofotfiskeriene.

"*Ingeniørbrigadens Fortifikations- og Bygningskommisjon i 1846*" konkluderte i sitt utkast til plan for befestningsvesen med Tjeldsundet som "*Replipunkt*" (befestet støttepunkt) for en kystflottilje til forsvaret av Nord-Norge.

I 1857 foretok artilleriets sjef, oberst Fleischer, en inspeksjonsreise til Finnmark og kom i sin rapport med "*en Anden anskuelse end de tidligere nevnte Autoriteter*". Oberst Fleischer vurderte Alta, alternativt Lyngen, som det viktigste strategisk punktet i Nord-Norge.

De ble begge vurdert viktigere enn Tjeldsund fordi de ligger nærmere Arkhangelsk, som ville være utgangspunkt for en eventuell russisk invasjonsstyrke mot landsdelen. Det hadde også vært andre forslag og vurderinger om å etablere et forsvar nord for Trøndelag, men da Nord-Norge manglet den infrastruktur som kunne brukes til framføring og forsyning av større landstyrker, ble nordområdene vurdert som uegnet for militære operasjoner, et slags geostrategisk "*terra nullius*" - ingenmannsland. Derimot ville en jernbane fra Atlanterhavet til Bottenviken, gi mulighet for tilknytning til det svenske stamnettet og videre inn i Finland. Finland tilhørte på denne tiden Russland, og det finske jernbanenettet var knyttet til det russiske. Dermed ville det være en moderne jernbane fra St. Petersburg til Atlanterhavet. I jernbanestrategiens tidsalder var dette det samme som en operasjonslinje for en armé. Dermed ville Nord-Norge og resten av Nordkalotten ikke lenger være en stor og utilgjengelig ødemark, men geostrategisk viktig for de europeiske stormaktene. Hovedårsaken var krigsindustriens viktigste råvare, jernmalm. De svenske malmfeltene ville endelig bli tilgjengelige når Norrland og Ofoten fikk jernbane til havner med stor kapasitet. Utskipningshavnen i Ofoten, Victoriahavn, i dag Narvik, var i tillegg isfri året rundt.

Dermed er vi inne på et annet strategisk premiss. Forestillingen om Russlands streben etter en isfri havn ved Atlanteren. Dette er et gjennomgående tema i Unionen Sverige-Norge og forsvaret av denne. For svenskene var Russland selve arvefienden. Forfatteren av bind to av Norsk forsvarshistorie Roald Berg, snakker om en *russofobi*, andre omtaler det som russerfrykt. Tapet av Finland i 1809, som sammen med Karl Johans deltakelse i kampene mot Napoleon var det storpolitiske rasjonale for at Sverige fikk Norge som en slags kompensasjon.

For Karl Johan var unionen sikkerhetspolitisk motivert. Med ryggen fri, kunne det svenske forsvaret konsentrere seg mot å møte et russisk angrep. I tillegg ble det norske Forsvaret etter 1814 omorganisert for å tilpasses unionens behov. Det hadde allerede på 1880-tallet vært forslag om at også verneplikten måtte utvides til å gjelde den nordlige delen av kongeriket, siden vernepliktsloven av 1876 ikke omfattet Nord-Norge. Den militære ledelsen så på det tidspunktet ingen grunn til å anbefale verneplikt i nord, det var som vi har sett ikke noe å føre krig for.

Det var dette som ble endret med bygging av Ofotbanen. Selv om det første forslaget ble avvist både i Norge og Sverige, kom det året etter en ny søknad, med endestasjon i Luleå ved Bottenviken. Denne ble anbefalt, under forutsetning av at det ble truffet tiltak med traséen under byggingen for å ivareta de militære interessene, samt at banen ble gjort tilgjengelig for bruk av egne tropper. Ser vi i konsesjonsdokumentene er det tydelig at de militære krav er tatt i vare. Generalstaben stilte klarer krav til traséen, havn, sidespor, vogner og perronger. Disse er ivaretatt og skulle bekostes av selskapet. Selskapet skulle heller ikke kunne kreve noen erstatninger etter ødeleggelser i tilfelle krig.

Jernbaneselskapet gikk så konkurs og anleggsarbeidene stanset opp i 1889. Noen år senere kjøpte den svenske og norske staten hver sin del av banen og ny konsesjonssøknad ble levert i 1896. Denne ble godkjent av Stortinget to år senere. I mellomtiden hadde det skjedd noe på militær side. Vi kan starte med en digresjon. 9 juni 1885 bevilget Stortinget ekstraordinære midler til krisehåndtering i tilfelle Russland og England skulle gå til krig over Afghanistan.

Allerede på den tiden var sikkerhetspolitikken global, og både statsministeren og militærkommisjonens formann lovet Stortinget at dette skulle gjøres så billig som mulig. Heller ikke på dette feltet er det altså noe nytt. Samme året ble det fremmet forslag om at marinefartøy skulle utføre fiskerioppsyn utfor Finnmark. Dette var et rent sivilt politioppdrag, kystvakt. Disse småsakene sier noe om hvordan Norge vurderte Russland som trussel, og det er det som ikke kommer fram som er interessant. Det er ingen tegn til at Stortinget vurderte Russland som noen militær trussel, dette var hhv nøytralitetsvakt og politioppdrag. Dette var det samme som generalstabens vurdering. Marinestyrkene i Arkhangelsk ville ikke utgjøre noen trussel mot Norge, det måtte moderne infrastruktur til før landsdelen ville kunne brukes som militært operasjonsområde.

Militærkommissjonen av 19. august 1885 som leverte sin innstilling i 1887, la en russisk trussel mot Nord-Norge til grunn for å ville innføre verneplikt i den nordlige landsdelen.

Denne trusselen ble knyttet til at ved å bruke den framtidige jernbanen kunne russiske styrker angripe Nord-Norge både over sjøen og over land i tilknytning til jernbane som framrykningslinje. Kommisjonen vurderte sjøtrusselen som en selvstendig komponent og at et angrep over land måtte ha jernbanen som operasjonslinje.

I 1891 ble det satt ned en forsvarskommissjon for å se på forsvaret av hele landet, inkludert Nord-Norge. Kommisjonen ble nedsatt etter anmodning fra Norges Forsvarsforening og hadde bl.a. til hensikt å finne ut hva kostnadene med å sette hær og flåte i skikkelig stand ville bli. Hovedfokus i trusselvurderingen ble flyttet fra den tradisjonelle vektingen av å skulle forsvare de forente riker mot en erobringsskrig fra Russlands side, over til en handelskrig. Mål for en angriper ville da være handelsflåten, økonomisk infrastruktur og byer i tilknytning til kysten. Når det gjaldt Nord-Norge var ikke Ofotbanen nevnt i studien og etter noe drøfting, ble det strategiske repli for marinestyrker i landsdelen flyttet fra Tjeldsund til Gisundet. Videre skulle i tillegg Tromsø by forsvares og verneplikt måtte innføres i Nord-Norge snarest mulig.

Det er naturlig å se denne forsvarskommissjonen som en del av det samme prosjektet som Hærordningen av 1888 inngikk, hvor det var en politisk implisitt hensikt å etablere et selvstendig norsk forsvar uavhengig av forsvaret av unionen. Her ser vi også tydelig hvordan banen påvirket valg av strategisk plassert fastpunkt (repli) for det sjømilitære forsvaret av Nord-Norge. Etter at anlegget på jernbanen ble tatt opp igjen ble den foreslåtte plasseringen av orlogsstasjon flyttet fra Gisundet tilbake til Tjeldsundet, pga. Ofotbanen og endestasjonen i Victoriahavn. Dette var et brudd med kommisjonen sin anbefaling, og det er tydelig at da det første forsøket på å etablere banen strandet i 1889, så var ikke lenger Ofoten med Tjeldsundet like viktig i de strategiske vurderinger når det gjaldt forsvar av Nord-Norge.

Byggingen tas opp igjen

Generalstabskommissjonen var kalt sammen i 1896 for å gi en fornyet uttalelse om etablering av jernbane fra Victoriahavn til Riksgrensen og dennes tilknytning til jernbanen på svensk side. Generalstabskommissjonen ble oppnevnt for å behandle spesielle og viktige spørsmål, og bestod av et fåtall generalstabsoffiserer med generalstabssjefen eller en avdelingssjef som formann. Ut fra denne innledende uttalelse, foretok generalstaben sin vurdering og overleverte denne til KG som sammenfattet den og ga Forsvarsdepartementet den fagmilitære anbefalingen om etablering av banen.

Bygging av banen kunne anbefales under forutsetning av at forsvaret av Nord-Norge kom i orden i nær framtid, - dette stod på denne tiden allerede på den politiske dagsordenen, og at nødvendige anlegg og tiltak ble iverksatt. Av disse anlegg ble spesielt Tjeldsundet nevnt i tillegg til forberedelser for ødeleggelse av selve jernbanen.

Ofofotbanens betydning for landsdelen ble understreket, både for malmeksporten og for handelsvirksomheten med Russland fra Nord-Norge over det svenske og finske jernbanenettet. Banen ble tillagt en indirekte betydning for landets forsvar, ved at den styrket landets økonomiske utvikling og derved landets evne til å bygge opp forsvaret i de nordlige landsdelene. Dermed kunne ikke etablering av banen avvises på rent militært grunnlag, forutsatt at kravene til etablering av et egnet forsvar for landsdelen og Ofoten ble fulgt opp.

Etter at Generalstabskommissjonen hadde overlevert sin innstilling og denne hadde vært behandlet i generalstaben, kunne Generalstabsjefen, forutsatt at nødvendige forsvarstiltak ble iverksatt, anbefale bygging av banen. Det kan diskuteres om den trusselen Ofotbanen åpnet for, var det reelle argumentet for etablering av et forsvar i Nord-Norge, eller om den var et vikarierende argument for å innføre verneplikten i den nordlige landsdelen. Fra 1880-årene av vokste det fram en sterk opinion for å få utvidet verneplikten til de Nord-Norge. Denne opinionen baserte sine argumenter på den utenrikspolitiske trussel Russland utgjorde, og behovet for tiltak overfor kvenene.

Behovet for innføring av verneplikt i Nord-Norge kom også klart til uttrykk i uttalelsen fra Militærkommisjonen av 19. August 1885. Også her var Russland den sikkerhetspolitiske trusselen.

Den eneste faktor som den militære ledelse anså som viktig nok til å bygge ut forsvaret av Nord-Norge var Ofotbanen, med den endring av landsdelens geostrategiske posisjon i forhold til stormaktene banen medførte. Det ligger ingen underliggende motiver i arkivmaterialet om at den militær ledelse skulle ha noen skjult agenda, hvor Ofotbanen bare var et vikarierende argument for å innføre verneplikt, eller noen militært styrt integrasjonspolitikk overfor samer eller kvener. Snarere er det eksplisitt uttrykt at det var endringen av Nord-Norges strategiske situasjon jernbanen medførte som gjorde at et forsvar av landsdelen måtte bygges ut, og at størrelsen på styrkene ble større enn hva landsdelen alene ("uten Ofotbanen") ellers ville blitt tildelt.

På bakgrunn av generalstabsjefens uttalelse, ga sjefen for Armékommandoen (KG) sin anbefaling til Forsvarsdepartementet 22 desember 1896. Dette var den formelle fagmilitære anbefaling som sammen med uttalelsene til generalstabskommisjonen og generalstabsjefen ble sendt fram til Forsvarsdepartementet. KG tok utgangspunkt i disse uttalelsene, samt presiserte og utdypet enkelte forhold. Allerede i innledningen understreket han at det samtidig med byggingen av banen "*... træffes saa kraftige forsvarsforanstaltninger, at en fiende ikke uden store offre har udsigt til at komme i besiddelse af og nyttiggjøre sig den anlagte jernbane.*"

Når det gjaldt generalstabskommisjonen vurderinger, understreket KG at banen både ville lette et angrep og okkupasjon av Nord-Norge, og gi Russland tilgang til en isfri havn. Videre ble de militære forutsetningene for at banen kunne anbefales presisert; at det svenske forsvaret i Norrland ble etablert, at banen ble forberedt for ødeleggelse og at det ble etablert befestninger ved endestasjonen samt at forsvaret for landsdelen ble bygget ut, herunder befestningsanlegg ved Tjeldsund. Viktigheten av Tjeldsundet ble understreket, både dets strategiske betydning for landsdelen og den lokale betydningen for forsvaret av Victoriahavn.

KG ville knytte de militære tiltakene til konsesjonsbetingelsene. Man måtte før konsesjon ble innvilget, 1) sikre seg at forberedelser for ødeleggelse av banen faktisk ville bli gjort og 2) at de nødvendige forsvarsforberedelser var på plass når banen ble åpnet for trafikk. Han understreket viktigheten av at forsvaret i Nord-Norge ville måtte være uavhengig av de øvrige styrkene i Sør-Norge pga. forsyningsvanskene over sjøen.

Når det gjaldt hvordan landsdelen kunne bli angrepet, mente KG at dette hovedsakelig ville skje over sjøen, men noe også over land. Angrep over sjøen ville ha to hovedformål, avskjære forsyningene sørfra og en direkte landsetting av styrker for å ta viktige byer og andre kritiske områder. Forsvaret i landsdelen måtte derfor etableres for å møte denne todelte trusselen, men pga. landets økonomi måtte en antakelig prioritere en marinestyrke med kanon- og torpedobåter, minfelt og lokale landstyrker ved de områder som hadde betydning for fienden. Victoriahavn var et slikt punkt, men KG ville ikke her foreslå noen plan for forsvaret av Victoriahavn. Befestningsanlegg ved Victoriahavn måtte derimot være på plass innen banen åpnes, og KG regnet med at Forsvarsdepartementet tok initiativ til dette. Når det gjaldt finansieringen så foreslo faktisk KG at jernbaneselskapet bidro til utbygging av forsvaret i Nord-Norge med deler av overskuddet fra jernbanedriften.

Den videre utvikling

Som disse fagmilitære vurderingene viser, så var det fra militær side helt klart at et forsvar av Nord-Norge var et forsvar av Ofotbanen. Både fordi banen i seg selv var den moderne operasjonslinje over land en angriper kunne bruke, men også fordi banens endestasjon lå innenfor landsdelens strategisk viktigste punkt. De militære prioriteringene var 1) ødeleggelse av banen, 2) marinestyrke og befestet støttepunkt ved Tjeldsund og som siste prioritet, verneplikt og landstyrker i landsdelen. Nå ble det som kjent ikke slik. Forberedelsene for å ødelegge banen betalte L.K.A.B. for, så det gikk i orden. Innføringen av verneplikt og oppsetting av landstyrker i Nord-Norge ivaretok til en viss grad pri 3.

Derimot var det først i 1913 at utbygging av befestningene ved Ramsund ble påbegynt. Hva var så årsakene til at de viktigste etableringene først ble igangsatt 17 år senere, mens forsvarsledelsens minst viktigste tiltak dro i gang allerede året etter?

Her får jeg minne om Clausewitz' mest kjente utsagn om at krig er politikk med andre midler. Forsvarsetableringer er også politikk, men ikke nødvendigvis først og fremst forsvarspolitik. Så heller ikke da nasjonen Norge ble bygget og Nord-Norge ble lagt inn under sivilisasjonens lodne fell. Her må jeg plage forsamlingen litt igjen med salige Clausewitz. De to neste setningene i avsnittet om krig og politikk er ikke like mye sitert, men ikke helt uvesentlige. – For øvrig har den tyske historiker Hans Rothfels sagt det rett ut at Clausewitz er mye mer sitert enn faktisk nøye studert. Det bærer vel også både forståelsen og bruken av Clausewitz i den norske Forsvaret preg av. Clausewitz understreker de militære midlenes egenart i forhold til "vanlige" politiske virkemiddel. Videre at de politiske målsetningene ikke må komme i konflikt med de militære virkemidlenes egenart og vesen. Overført til militær fredsdrift og forsvarsetableringer, skal altså de politiske vedtakene (om Forsvaret i fredstid) ikke være av en slik art at de går ut over Forsvarets evne til å løse oppdrag. Slik vet vi at det naturligvis ikke er, slik var det heller ikke da Norge var på sitt mest militaristiske fra slutten av 1800-tallet og til etter 1905.

Det virker som det var fire forhold som påvirket utviklingen av Forsvaret i Nord-Norge i denne perioden fram mot 1920. Den politiske dimensjonen har jeg nevnt og kommer tilbake til den mot slutten. De andre var for det første at landsdelen kom i skyggen av opprustningen under unionskampen, videre en fagmilitær uenighet om hvordan landsdelen skulle forsvares, og selvsagt lite penger.

Opprustningen under unionskampen var konsentrert til forsvaret i Sør-Norge, med opprustning av kystfestningene og bygging av grensefestningene. Det var naturlig både fordi landets politiske og ressursmessige tyngdepunkt lå i sør. Videre var det ikke noe forsvar i nord å ruste opp, verneplikten ble først innført fra 1898 og det var ingen militær infrastruktur å ta tak i. Det skyldes i stor grad neste forhold, nemlig den fagmilitære uenigheten.

Denne hang sammen med en viss militærteoretisk uenighet, men var nok også knyttet til profesjonsstrid mellom artilleristene og manøvervåpnene. Spørsmålet var om krigen skulle føres med vekt på ild eller bevegelse. Eller mer presist, skulle striden føres mobilt eller fra festninger. I de utredninger og planer som omfatter forsvaret av Nord-Norge drøftes føringen av en forsvarsstrid i landsdelen. Drøftingen bærer preg av en klar forståelse av at de økonomiske rammene ikke vil tillate at Forsvaret blir så sterkt at det vil gi paritet med en angripende stormakt. Heller ikke vil strukturen kunne bygges ut for alle eventualiteter. Dermed måtte man velge mellom festninger eller mobile enheter, man kunne ikke få begge deler. I det fagmilitære ordskiftet var det enighet om trusselen. Det var den som KG hadde skissert i sin uttalelse. Trusselen utviklet seg med stormakts- og teknologiutviklingen, spesielt som følge av det tysk-britiske flåtekappløpet og Russlands nederlag mot Japan i 1904-5. Igjen eksempel på tidlig globalisering av forsvarspolitikken.

Det var i stor grad enighet om at et angrep mot Ofoten over sjøen var det farligste, mest p.g.a. tidsfaktoren. En russisk flåte ville bruke to døgn fra Arkhangelsk, og fem døgn fra Libau i Østersjøen. Det ga svært kort varslings tid og de norske styrkene måtte derfor være på plass i fredstid. Et russisk angrep over land ville bruke uker og kanskje måneder fra Torne til Riksgrensen. Da ville styrken allerede måtte ha omgått eller nedkjempet Boden festning (låsen til Ofotbanen som den norske generalstabsoffiser og militærteoretiker Gudmund Schnitler skrev i sin lærebok i strategi fra 1914), ha nedkjempet den unionelle hovedhæren (hvor det skulle inngå fra en til tre norske brigader i Norrland) og forsert milevis med ødemark. Når så denne styrken måtte nærme seg Ofoten, ville norske landstyrker hatt god tid til å forberede seg på å møte angrepet. Forutsatt at fiendtlige flåtestyrker ikke klarte å ta seg inn Ofotfjorden og besette endestasjonen og jernbanen.

For å møte den farligste trusselen var både Hærens og Marinens generalstaber og den landmilitære sjefen i Nord-Norge, enige om at en marinestyrke med ubåter og torpedobåter,

støttet i artilleri, var de beste stridsmidlene. Det var også enighet om at kystforsvaret var viktigere enn landforsvaret.

Marinen ønsket artilleriet på kjøp, men var innforstått med de økonomiske realitetene og gikk med på kystartilleri som samtidig beskyttet orlogsstasjonen som skulle bygges i Ramsund. Hovedstridsmidlet på sjøen var torpedoen, levert fra ubåter og torpedobåter, som begge var godt egnet i disse trange farvannene. Den endelige beslutning sa at man skulle først anskaffe ubåter og se om de var så godt egnede at man ikke behøvde torpedobåter. Uansett torpedoplattform skulle fartøyene støttes med artilleri fra land. Kystartilleribatteriene skulle ha en dobbel hensikt. For det første bidra til sjøstriden ved å gi fienden to forskjellige systemer å forholde seg til – artilleri i tillegg til torpedoer. Innen militærteorien ser vi her forsøk på å skape en systemoverlegenhet overfor en angripende flåtestyrke. Både torpedoer og kystartilleri var systemer overflatefartøy på denne tiden hadde problemer med å forholde seg til. En kombinasjon av torpedoer og artilleri i så trange farvann som innløpet til Ofotfjorden og Tjeldsundet ville vært direkte plagsomt. Kystartilleribatteriene skulle også forsvare orlogsstasjonen inne i Ramsundet.

Fram mot 1905 var utbyggingen av Forsvaret konsentrert til Sør-Norge og befestning av grensen og Glommenlinjen. Spørsmål om utbygging av forsvaret av Ofoten var så vidt oppe i Stortinget 1902, men var satt til side som følge av prioriteringen i sør. Da hadde allerede KG og sjefen for distriktskommandoen i Tromsø i årene etter KGs anbefaling fra 1896, flere ganger vært på departementet for å få gjort noe med forsvaret av Nord-Norge. Senest i desember året før hadde KG sendt et temmelig krast brev til FD, hvor han påpekte at mens banen skulle åpnes etter planen sommeren 1903, mens kystforsvaret var ikke påbegynt og utbyggingen av det mobile landforsvaret så vidt startet (det var på denne tiden bare selvstendige kretskompanier i Nord-Norge, ingen taktiske eller operative landstridskrefter).

De første generalstabsøvelsene ble avholdt i Nord-Norge sommeren 1904, og rapporten var grunnlag for generalstabens uttalelse til Forsvarsdepartementet om forsvaret av Ofotenbanen høsten samme år. Marinens generalstab ga på bakgrunn av den sin uttalelse året etter. Her ble de marinemessige forholdene belyst grundigere, men det var ingen reell divergens med hærens uttalelse. Sjefen for Tromsø Distriktskommando utarbeidet året etter sin *"Motiveret plan for forsvaret av Ofoten – Bardo – Lyngen – avsnittet"* 23 mai 1906. Denne er interessant på flere områder. DK-sjefen ga, i tråd med generalstabens vurdering, uforbeholden støtte til et mobilt landmilitært forsvar. Derimot kunne han tenke seg et fort på høydene innenfor Tyttebærvik på nordsiden av Rombaken. Hensikten skulle være både å virke med ild mot jernbanen for å hindre en angriper å bruke denne, hindre fiendtlige krigsskip i å trenge inn i Rombaken og være et fastpunkt for de mobile hæravdelingene å manøvrere rundt (*pivot*). Fortet ville i tillegg bli såpass billig at det ikke burde gå utover oppsetning og utrustning av de mobile feltavdelingene. Men også dette fortet ville ha lavere prioritet enn feltavdelingene, skulle det bli smått med midler.

Videre presenterte han prinsippene den mobile striden skulle føres etter. Det ble forutsatt at angriperen var overlegen i antall, samt at egen evne til å erstatte tap var begrenset og *"humanitetshensynet – diktere, at forsvaret ledes 'økonomisk' og ikke etter russisk-japansk mønster."* Her vises det til de kostbare frontale infanteriangrepene under den russisk-japanske krig. Med andre ord så måtte en sloss med list og lempe, både av styrkeøkonomiske hensyn (begrense egne tap), og av hensynet til soldatenes liv og levnet. Deretter drøftet DK-sjefen hvordan striden skulle føres. Han vurderte det defensive forsvar, en offensiv–defensiv taktikk og den rene offensiv. Alle ble avvist med referanse til argumentene over, og som følge av dette måtte (sitat): *"Prinsippet for forsvaret maa derfor blive, at det ikke føres efter nogen bestemt opgjort maner, men ledes med omtanke og varierer i karakter, hvilket vil vanskeliggjøre for angriberen at drage riktige slutninger om vore hensikter."*

Vi ser her en svært fri og udogmatisk tilnærming til militære operasjoner, noe den videre drøfting også viser. De prinsipper DK-sjefen videre skisserte er interessante på flere måter. De viser en tilpassing av eksisterende taktikk til landsdelens terreng og hvilke muligheter som ligger for

lokalkjente avdelinger. Videre en svært fri omgang med stridsformene (angrep, oppholdende strid og forsvar), i den hensikt å få mest mulig ut av små ressurser.

Det operasjonsmønsteret som ble beskrevet gikk ut på at en med små styrker skulle lede fiendens operasjoner i en bestemt retning, eller få kontroll på fiendens kraftsamling. Så skulle man søke å utnytte daler, fjellpass og annet tilsynelatende uframkommelig terreng til å manøvrere egne styrker for å angripe fienden i rygg og flanker, for der kraftsamle og ødelegge ham bit for bit. Avdelinger med høy mobilitet, muligheter til å operere på indre operasjonslinjer og et godt utbygd forsyningssystem var vesentlige forutsetninger for gjennomføringen. Til slutt gikk DK-sjefen gjennom et par scenarier for å belyse sine operative prinsipper. Disse scenarier hadde utgangspunkt i tidligere planer om fienden skulle komme bare over sjøen, eller både over land og fra sjøsiden. Ut fra disse leser en at man var klar over at operasjonsformen krevde et godt utbygd etterretningsapparat og at behovet for moderne samband (telefon) var stort. I beskrivelsen av scenariene understreket han viktigheten av bevegelighet og at en ikke ble bundet opp *"til nogen saakaldt 'afgjørelseskamp' "*, noe som for underlegne norske styrker ville være jevngodt med nederlag. Avslutningsvis støttet han etableringen av marinestyrke, kystartilleri og orlogshavn i Ramsund – og kunne som tidligere nevnt, godt tenke seg et fort ved Tyttebærvik.

Kystfortene ved det maritime støttepunkt som var foreslått i Ramsund skulle ha de samme funksjonene; både den rent defensive med å forsvare Ramsund og kunne støtte marinefartøyenes strid mot fiendtlige sjøstridskrefter i Ofotfjorden og Tjeldsundet. Når en ser de sjøstridsmidlene det er tale om, så hadde spesielt bruken av torpedobåter og sjøminer vist seg å være svært effektive under den russisk – japanske krig. Det var flere artikler i NMT fra 1904 og utover som tok for seg forskjellige forhold i denne krigen, bl.a. sjøkrigen og kampene i Mandsjuria. Videre var det også flere artikler om russisk og japansk militærvesen som bl.a. tok for seg offisersutdannelse, stridsteknikk og taktikk, troppemoral mv, i tillegg til biografier av de mest fremtredende lederne. Når så DK-sjefen (over) refererte til *" russisk-japansk mønster "* så var alle lesere av planen klar over hva han mente.

Selv om vi ser at den mobile landstriden hadde i seg elementet av motangrep og offensiv for å slå den angripende fiende, så er det stor avstand til den nærmest dogmatiske offensivtroen i Frankrike og Tyskland på denne tiden. Både generalstab og DK-sjef erkjenner at det bare er angrepet som kan skape avgjørelse i striden, helt etter Clausewitz tese om offensivens positive hensikt. I dette ligger det at en ved å utelukkende drive et defensivt forsvar, ville forsvareren aldri klare å avgjøre striden til egen fordel. Også i den strategiske forsvarsstriden må forsvareren hele tiden gjennomføre sine defensive operasjoner med det formål å skape forutsetning for å kunne angripe fienden og skape avgjørelse på slagfeltet. Dette var helt etter den norske doktrine slik den kommer fram i major Schnitlers strategibok.

Samtidig var det opplagt at de underlegne norske styrkene aldri ville være i stand til å angripe og vinne et tradisjonelt avgjørende slag mot en sterkere fiende. Dermed ble den logiske følge å bruke defensivens sterkere form, for å skape forutsetninger for å kunne utmanøvrere og dele opp fiendtlige avdelinger, for så angripe de enkelte bitene med stor nok lokal overlegenhet til å en kunne vinne uten for store egne tap. Dette vitner både om en overordnet militærteoretisk forståelse og en evne til å sette denne inn i den geografiske og taktisk/operasjonelle kontekst striden i Nord-Norge skulle føres under.

Denne tilnærmingen til landstriden går igjen i landets første forsvarsplan fra 1908. Her beskrives en tredelt trussel; første scenario var et angrep fra Sverige, nummer to fra Russland, og det tredje gjaldt nøytralitetshevdelse i tilfelle stormaktskonflikt. Den første delen var også en generell del, med vekt på de sikkerhetspolitiske premissene. Det er da to som framhever seg, for det første at Russlands behov for en isfri havn ved Atlanterhavet var større etter nederlaget overfor Japan og tapet av Port Arthur. I tillegg til at Norges sikkerhetspolitiske situasjon var svekket etter unionsbruddet. Unionen var vurdert som en enhet også stormaktene måtte forholde seg til, nå var det bare to nye småstater i Norden.

Trusselen fra Sverige var vurdert til et begrenset angrep for å sikre seg kontroll med banen og Narvik. Planen vurderte såret svensk selvfølelse etter unionsbruddet som en medvirkende årsak til krigsutbrudd. Ser vi i den svenske forsvarsplanen fra 1906, var et angrep fra Danmark og Norge for å ta igjen tapte områder fra krigen på 1600-tallet, vurdert som nærmest en historisk nødvendighet. Selv om dette ble sterkt nedtonet i revidert plan to år senere, var ikke tiltroen til den tidligere unionspartneren påtrengende stor, på noen side av Kjølén. Det norske forsvaret skulle i nord skytes så langt øst som mulig, over grensen til høydene over Katterat – Vassijaure.

Der skulle fienden stanses og angripes i flanken fra kjerneområdet i Indre-Troms. Trusselen fra Russland var vurdert som den farligste. I tilfelle krig var de underforstått at samarbeidet fra unionstiden ville bli videreført, og at Norge og Sverige ville (igjen) være allierte mot en felles fiende. Jernbanestrategi er et gjennomgående tema, og utviklingen av de finske jernbanene er det som vekker bekymring. Finnene bygde tre parallelle baner nordover, og disse ville konvergere mot Torneå på grensen mellom Finland og Sverige. For generalstaben var disse banene det samme som tre konvergerende operasjonslinjer. Det må sies at det ikke var russerne som bygde disse banene, men Finland. Russland var svært skeptiske til denne jernbanebyggingen, fordi de mente at Sverige ville la tyske styrker bruke de svenske jernbanene til et felttog over Torne, gjennom Finland og angripe St. Petersburg.

Et russisk angrep mot Ofoten over land ville kreve en kombinert brigade, med to til tre infanteriregimenter og taktiske støtte. Senere er dette rettet til to brigader, da var den norske hæren i Nord-Norge ytterligere utbygget. Forsvaret fra norsk side ville være som i tilfelle et svensk angrep, men med bedre tid til forberedelser. Et russisk støtteangrep mot Sør-Norge ble vurdert, men da bare med sjøstridskrefter for å binde norske styrker. Svenskene var man ikke helt trygge på, man ville avvente hva de gjorde før styrker ble overført fra Sør-Norge.

6. Divisjons forsvarsplan fra 1916 er utviklet på samme grunnlag, men enda mer offensiv. Her ble det planlagt å skyte forsvaret helt inn til Kiruna og bruke veien mellom Kiruna og Karesuando for manøver. Det ble vurdert at et russisk hovedframstøt ville komme langs jernbanen, da ville norske styrker kunne gå inn i Finskekilen og vestover for å angripe styrkene som stod mot Kiruna i flanke og rygg. Hvis angrepet kom gjennom Finskekilen, skulle de slippes inn i Skibottsdalen, og angripes i begge flanker fra Kiruna og Kautokeino. Det var også her en uttalt forutsetning at Norge og Sverige var allierte i tilfelle et russisk angrep.

Dersom Sverige ville angripe, skulle samme planen følges, men også i denne planen er dette bare en mindre farlig variant av et russisk angrep. Planen ble revidert i 1920, med de endringer som Finlands selvstendighet hadde medført for hele Nordkalotten. Rettelsene var mest at "Russland" ble erstattet med "fienden", og alternativene noe justert.

Det er i dette perspektivet riktig å si at når Hæren begynte å løsne på den statiske defensive doktrinen på begynnelsen av 1990-tallet, og begynte å orientere seg mot et mer mobilt operasjonskonsept, så var ikke dette noe nytt. Når 6. Divisjon ble satt opp for offensiv strid med krigsoppsetningsplanene fra 1997, så ville salige oberst Knoph sagt *"velkommen etter"*. Når så Forsvaret ikke er i stand til å realisere de strukturene som Stortinget har vedtatt, pga manglende bevilgninger og manglende evne til omorganisering av Forsvaret, ville han vel sukket oppgitt, *"Ikke nå igjen..."*

Ødeleggelsen av grensefestningene innenfor den nøytrale sone i 1906, frigjorde en del festningsartilleri for bruk andre steder. Bl. a. ble det foreslått brukt i Ofoten. Det var verken generalstaben eller lokal sjef interessert i, og dermed startet den fagmilitære debatten for fullt. Stortingets Militærkomité gikk tydeligvis lei og fikk nedsatt Ofotekommisjonen av 1907, som skulle uttale seg om hvordan Ofoten skulle befestes. I utgangspunktet var det enighet om at hovedvekten på Ofotbanens forsvar (både overfor angrep over land og fra sjøen) måtte legges på det mobile forsvar. Dissensen kom fra sjefen for festningsartilleriet som både hadde en annen oppfatning om *"... vor østlige nabo..."* og var uenig i betydningen av den type marineavdeling som foreslås stasjonert i Ofoten (for svakt bestykket og for gamle fartøy),

samt at han ville styrke landforsvaret med befestninger på land og ha adskillig kraftigere skyts ut mot Ofotfjorden (ved Ramsundets søndre innløp) bl.a. for å kunne virke mot selve Ofotfjorden og kunne ta opp kampen med tyngre fartøy.

En ny Ofotenkommisjon ble satt ned året etter og leverte sin innstilling i 1909. Den konkluderte i realiteten etter de samme linjene som generalstabens første uttalelse fem år tidligere, men presiserte behovet for en marinestyrke og at orlogsstasjonen skulle legges til Ramsundet. Diskusjonene i kjølvannet av den siste Ofotkommisjonen førte ikke til noe nytt, og da bevilgningene kom for etablering av marinestyrke og støttepunkt i Ramsund fire år senere, falt man ned på de samme linjene som generalstabens opprinnelige forslag.

Det var først med ekstrabevilgningene i terminen 1912-1913 at det ble bevilget penger til utbygging av Ramsund og bygging av ubåter til forsvaret av Ofoten. Disse bevilgningene kom som en reaksjon på tyske flåteøvelser i norske farvann i forbindelse med Marokkokrisen året før og var del av en nyorientering av forsvarspolitikken fra et landforsvar over mot marine og kystforsvar. (Igjen ser vi hvordan stormaktsambisjoner på fjerne kontinenter slo inn i norsk forsvarspolitikken lenge før globalisering kom på moten). Flåteplanen av 1912 med bestilling av to ny panserskip fra Storbritannia var også uttrykk for denne dreiningen.

Departementet falt ned på en løsning som innebar å befeste Ramsunds søndre løp med ett batteri med 3 stk 15 cm kanoner, for å kunne virke effektivt mot de kryssere og torpedojagere som ville true egne torpedobåter og ubåter i Ofotfjorden. Når det gjaldt Ramsunds nordre løp refererte Forsvarsdepartementet Ofotenkommisjonene av 1907 og 1909, og foreslo å senke kravene så lenge det nordre løpet ikke var åpnet for større fartøyer. Forslaget var 2 stk. 10,5 cm kanoner m/ forsterkede skjold, hovedsakelig for å virke mot mindre fartøyer og landgangsoperasjoner.

Forsvarsdepartementet ville også overføre 4 stk 8,4 cm feltartilleri til landforsvaret av Ramsund, bygge standplasser for kanonene og tildele mitraljører til dekningsstyrken. Når det gjaldt forsvaret av selve jernbanen endte Departementet opp med én sperrestilling i indre Sildvikavsnittet med to blokkhus (bunkers) for artilleri og mitraljører, en pansret jernbanevogn med en 7,5 cm festningskanon fra den nøytrale sone, lyskaster, magasin (vognhall) sidespor mv. Avdelinger til å bemanne disse anleggene skulle settes opp i Narvik, ikke på Elvegårdsmoen som resten av regimentet. Årsaken var at dette "Narvikdetasjementet" (kompanistridsgruppe) hurtigst mulig skulle kunne besette stillingene og gjøre forsvaret effektivt i tilfellet et *coup de main*.

De første bevilgningene til Ramsund og jernbanen kom i 1912, og videre bevilgninger kom under verdenskrigen, i 1914 og 1917. Skyts ble som nevnt kjøpt inn og levert i løpet av og like etter krigen. Kanonene på Forholten (nordsiden) var på plass og operative i 1916, batteriet på Ramnes ble aldri montert. Utbyggingen i Ramsund ble avsluttet i 1919 uten at anlegget i noen som helst grad var ferdig. Utbygningene langs banen ble gjennomført under første verdenskrig.

I 1925 ble Ramsund oppgitt som maritimt støttepunkt og orlogshavn, og ble fra da av et marinedepot uten de operative oppgaver som det var tiltenkt og forutsatt ved Stortingets beslutninger og bevilgninger. Bakgrunnen til denne omleggingen ligger i de sikkerhetspolitiske og økonomiske forutsetningene Forsvaret hadde å forholde seg til etter første verdenskrig.

Avslutning

Erfaringene under første verdenskrig viste at da tyske ubåter begynte å operere langs kysten av Nord-Norge, var ikke lenger Nordkalotten et geostrategisk ingenmannsland. Det kommer klart fram i korrespondansen fra de militære sjefene i landsdelen under verdenskrigen. Da den tyske flåtestyrken 9. april 1940 satte i land tropper for å ta de halvferdige kystbatteriene på Ramnesodden før fartøyene kunne fortsette inn Ofotfjorden, var forsvaret av Nord-Norge allerede innhentet av fremtiden.

Et forhold som forsterkes av den effekten samvirket mellom de da 50 år gamle skyts og torpedobatterier hadde mot den tyske angrepstyrken i Drøbaksundet samme dagen.

Trusseloppfatningen mot landsdelen var først en ren invasjonstrussel fra Russland, hvor man antok at Russlands behov for en isfri havn ved Atlanterhavet kunne føre til et angrep mot Nord-Sverige og Nord-Norge for å ta Ofotbanen og Narvik. Etter 1905 ble det utviklet et alternativ om et begrenset angrep fra Sverige i den hensikt å ta Ofotbanen og områdene rundt for å sikre malmeksporten.

Etter at Finland ble selvstendig vurderte 6. Divisjon et begrenset finsk angrep mot Lyngen som aktuelt. I tillegg førte utviklingen av stormaktenes marinestrategier til at også Nord-Norge kom i klem mellom stormaktene. Dette forhold ble klart demonstrert under første verdenskrig og angrepet 9. april 1940 inneholdt elementer fra alle tidligere trusselbilder.

Når det ikke ble etablert det forsvaret den militære ledelse ville ha i Nord-Norge, så skyldtes det i første omgang at Nord-Norge kom i skyggen av opprustningen i unionskampen, deretter forsinkelser pga. fagmilitær uenighet, reduserte bevilgninger og som siste faktor at innenrikspolitisk konsolidering og tilstedeværelse i landsdelen virker å ha vært viktigere enn et forsvar som kunne møte den militært sett farligste trusselen mot landsdelen. Trusselen mot Nord-Norge var det fagmilitær enighet om helt fra planene om bygging av Ofotbanen først ble lagt fram for generalstaben i 1882 til utbyggingen av Ramsund ble terminert tidlig på 1920-tallet. Denne prioriteringen av verneplikten og bruken av Forsvaret i den nasjonale konsolideringen faller inn i det mønsteret som tegnes av tidligere forskning om sikkerhets- og minoritetspolitikk på nordkalotten.

Når så trusselen fra Russland og Tyskland i realiteten ble borte etter første verdenskrig, tok det lang tid før det store Forsvaret som var bygd opp før og under verdenskrigen ble bygget ned og tilpasset den nye sikkerhetspolitiske situasjonen. Først med den utskjelte Hærordningen av 1933 var Forsvaret tilpasset situasjonen i tiåret etter første verdenskrig. Det som er interessant i denne sammenhengen er to ting. For det første det kjente, at selv ikke "den lille gode hær" ble finansiert etter forutsetningene. Deretter at tregheten i omstillingen gjorde at når reduksjonene endelig var foretatt, var både Tyskland og Russland (nå som Sovjetunionen) på vei opp igjen. Resten er som kjent historie.

Hvilken relevans har så dette for oss i dag? For det første er det viktig for oss å kjenne til premisene for hvordan Forsvaret har blitt, da spesielt de faktorene som er avgjørende for utviklingen. Som vi har sett var ikke de fagmilitære vurderingene de avgjørende, de ble brukt selektivt for å nå overordnede politiske målsetninger. For Nord-Norge var dette innenrikspolitisk konsolidering og fornorskning av minoriteter. Derfor fikk verneplikt prioritet framfor den militære infrastruktur som behøvdes for å møte et angrep fra sjøen. Videre ser vi at småstaten Norge ikke kunne ta seg råd til begge deler, og da fikk det viktigste politiske prosjektet prioritet. Forsvaret har bare unntaksvis vært et politisk prioritert prosjekt her til lands, og selv ikke da alltid på Forsvarets egne premisser.

De siste års prosess med FS 2000 fram til Stortingets behandling av St.prp. nr. 45 *Omleggingen av Forsvaret i perioden 2002 – 2005* i fjor, er på mange måter et speilbilde av denne prosessen. Selvsagt med noen andre premisser. For det første var trusselbildet på 1800-tallet mye klarere, selv om det var en uenighet om hvor stor trusselen fra Russland var. Roald Berg hevder i bind 2 av *Norsk forsvarshistorie* at etableringen av et troverdig trusselbilde var en forutsetning for etableringen av Forsvaret og offiserstanden som profesjon. Norge var innledningsvis en del av forsvaret av unionen, med Sverige som alliert. Storbritannia var, om enn underforstått, regnet som en garantist for Norges sikkerhet, delvis formalisert for unionens del ved Novembertraktaten i kjølvannet av Krimkrigen. Dette var en tidlig utgave av atlantehavsdimensjonen i norsk sikkerhetspolitikk.

I dag er trusselbildet heller uklart, mens alliansetilknøyningen er solid. Forsvaret er inne i en ikke avklart identitetskrise, hvor hendelsene i den store verden har dreid retningen fra et nasjonalt, territorialt og defensivt forsvar, mot et internasjonalt orientert, ekspedisjonskorpsorganisert militærvesen som skal delta i konflikter etter politikernes ønske. I stort har Forsvaret gått fra å være svært viktig for nasjonens eksistens under den kalde krigen, til å bli et av flere redskap for norsk utenrikspolitikk. Dermed er ikke lenger Forsvaret så viktig i norsk politikk at det blir noe annet enn et virkemiddel for viktigere politiske prosjekter. Det er dette som er de lange linjene i norsk forsvarspolitikk. For hundre år siden var de nasjonale strategiene nasjonsbygging, landsdelsutvikling og ikke minst suverenitetsmarkering i grenseområdene mot Russland. Jeg trenger ikke fortelle en opplyst forsamling som dette hva som er de store og viktige politiske sakene i dag. Jeg vil derimot påstå at Forsvaret ikke er noen stor politisk sak, og at forsvarspolitikk i beste fall er underlagt og støtter andre og viktigere politiske programmer.

Takk for oppmerksomheten.